

Magyar irodalmi előadások Vălenii de Munte-ban 1935 után

A Vălenii de Munte-i magyar irodalmi előadások és különösképpen Bitay Árpád 1923 és 1937 között megtartott előadásai a korabeli román és magyar értelmiség soraiban egyaránt széles körű érdeklődést keltettek, amint ezt Kovács Ferenc *Bitay Árpád* (Bukarest, 1977) című munkájában is hangsúlyozta. Az előadók között a legkiválóbb román professzorok, történészek, irodalomtörténészek szerepeltek, a hallgatóság soraiban pedig különböző nemzetiségű (elsősorban román és magyar) értelmiségiek (tanárok, tanítók) foglaltak helyet, kötöttek egymással ismeretséget vagy barátságot. Bitay Árpád 1935-ben beszámolt arról, hogy a nyári szabadegyetemnek ekkor mintegy 400 hallgatója volt, köztük 40 magyar, 20 szász (*Erdélyi Múzeum*, 1935. 7–9.). A *Neamul Românesc*-ből (1937. 12–13.) tudjuk, hogy az előadásokat a Kulturális Liga védnöksége alatt rendszerint július 15-től augusztus 15-ig tartották tanárok, egyetemi hallgatók, diákok számára. A résztvevőknek ösztöndíjat, utazási kedvezményt is adtak.

Iorga professzor hangsúlyozta, hogy olyan kultúrára van szükségünk, amely megteremti „a lélek harmóniáját, az emberek közötti harmóniát. Csak erről a kultúráról mondhatjuk el, hogy hozzájárult az emberi lélek boldogításához.” A Vălenii de Munte-i szabadegyetem valóban ezt az ideált, a népek megértését, a különböző nyelvű, nemzetiségű kultúrák megbecsülését szolgálta, éppen a hitlerizmus térhódítása idején. A magyar tanárok a román nyelv megtanulása és továbbképzésük végett szívesen mentek a szabadegyetemre, mert a tanfolyamon részt vevő különböző nemzetiségű hallgatók között „a legteljesebb harmónia uralkodott” (Octavian Şireagu: *Bitay Árpádra emlékezem*. Utunk, 1978. 3.).

Bitay Árpád előadásai a magyar irodalom, valamint a román—magyar kölcsönhatások, közös küzdelmek alaposabb megismeréséhez, értékeléséhez vitték közelebb a hallgatókat, és mivel szakemberek is voltak közöttük, további kutatásokra ösztönöztek. A Vălenii de Munte-i szabadegyetem eszerint a húszas-harmincas években olyan kulturális központ volt, amelynek fénye, sugárzása messze körben hatott, a magyar sajtóban is több ízben megemlékeztek róla, és olykor az ottani érdekes megnyilatkozásokat is feljegyezték. Mert nemcsak Bitay Árpád sokszor idézett előadásai hagytak mély nyomokat a hallgatóságban, és hatottak a kulturális életre, a román és a magyar értelmiségiek találkozásait, megbeszéléseit figyelemmel követő írókra, publicistákra. Mindezeknek az összegyűjtése még előttünk álló feladat; ezúttal meg kell elégednünk azzal, hogy egypár korabeli feljegyzés és emlékezés segítségével elevenítsük fel a Vălenii de Munte-i előadások hatását és visszhangját.

A szabadegyetemen nemcsak előadások, hanem viták is folytak. A *Riport* című kolozsvári lap 1936-ban leírja a szabadegyetem életét. Megemlíti, hogy N. Crucera craiovai egyetemi tanár támadta a fajelméletet, a hitlerizmust, ezt követően pedig a szocializmusról, a kommunizmusról vitatkoztak. Crucera, úgy látszik, több éven át visszatért Vălenii de Munte-ba, a *Brassói Lapok* 1938. augusztus 3-i számában ugyanis (k. e.) szígnóval Kakassy Endre azt írja, hogy Crucera tanár a kisebbségekkel való megegyezés alapjáról beszélt, hangsúlyozta, hogy ehhez „a kölcsönös megértés, egymás értékeinek kölcsönös megbecsülése, a kölcsönös bizalom [szükséges], amelynek pillérein felépülhet a lelkek egymásra találásának aranyhídja”. Mindez a fasizmus, a Vaszárda megerősödésének idején történt, amikor Iorga professzor már figyelmeztette olvasóit a küszöbön álló veszélyre. Ugyancsak a *Riport*-ban olvassuk, hogy Bitay Árpád „ezidén P. Szathmáry Károlynak egy 70 évvel ezelőtt megjelent román tárgyú regényét ismertette, melyben az író Mihai Viteazul *Florica* nevű leányának élettörténetét dolgozta fel.” (A regénnyel azóta sem foglalkozott senki.) „Nagyon érdekes volt az az előadása is, melyet Liszt Ferenc romániai tartózkodásáról, itteni szerepléséről tartott.” (L. erről Lakatos István: *Zenetör-*

téneti írások. Bukarest, 1971. 172—190.) Érdekes végül a cikk utolsó megjegyzése: „Bitay Árpád valóban tökéletesen s legszebb magyar hangsúlyozással beszéli a román nyelvet.“ Ennek azonban ellentmond a magyarul is kitűnően beszélő román kortárs, Octavian Şireagu visszaemlékezése, illetve Iorga professzor Vălenii de Muntéból 1922. július 31-én keltezett levele, amelyben többek között megjegyzi: „Őn olyan nagyyszerűen ismeri nyelvünket, hogy csak ószinte elismerésemet fejezhetem ki ez irányban.“ Bitay Árpád, a kitűnő nyelvész román kollégái nyelvi vétségeit is kijavította.

Bitay Árpád 1937. november 30-án meghalt, de Iorga professzor, úgy látszik, már előzetesen kiszemelte utódját, vagy pedig vele együtt egyútt egy fiatalabb magyar előadóra is gondolt. Ez tűnik ki Szász Árpád kolozsvári ny. főiskolai tanár nekem írt visszaemlékezéséből. Eszerint a szabadegyetem előadásain 1936 (vagy 1937) nyarán ő is részt vett mint hallgató. Bitay Árpád előadásait már nem, Pálffy Endrét még nem hallgatta, illetőleg azokon az előadásokon nem volt jelen. Sajnos, a megbeszélés időpontját sem a visszaemlékezés, sem pedig a *Neamul românească* alapján nem sikerült megállapítanunk. Feltehető, hogy erre még a Bitay Árpád életében sor került. Bitay Árpád ugyanis 1937-ben, már beteg, még hét művelődéstörténeti előadást tartott (Kovács Ferenc: *I. m.* 44—45.), Pálffy Endre viszont 1938 nyarán már tartott előadásokat Vălenii de Muntében. A Iorga professzorral való beszélgetést vagy e két időpont közé, vagy esetleg valamivel előbbre kell tennünk; e találkozást valószínűleg a kolozsvári román egyetemen végzett fiatalabb nemzedék legfelkészültebb, a képesítő vizsgán társai közül kitűnt román szakos tanárnak a jelentkezése indokolta. Iorga professzor meg akarta ismerni ennek a nemzedéknek a törekvéseit, gondolkozását is. Iorga és Szász Árpád beszélgetése a következő témákról folyt: a fiatal magyar nemzedék politikai állásfoglalása, illetve az erdélyi magyarság magatartása a román nemzettel szemben, ezzel kapcsolatban a román—magyar barátság ápolása; a Vălenii de Munte-i szabadegyetem népszerűsítése az erdélyi magyarság körében; a Bitay Árpád által megkezdett és Iorga professzortól nagyra becsült tevékenység folytatásának lehetőségei. Iorga professzor fontosnak tartotta a fiatal magyar értelmiségnek a további munkába való bevonását. A visszaemlékezés szerint Szász Árpád felhívta Iorga professzor figyelmét Józsa Jánosra, Balázs Jánosra és Pálffy Endrere is, mint akik ebben a munkában szintén részt vehetnek.

A megbeszélésen négy, 1938 nyarára tervezett előadásban egyeztek meg. Ezek szerint Bitay Árpád előadásainak folytatására, új témákkal való felfrissítésére Iorga már akkor gondolkodott. Ezek közül kettő a századok folyamán kialakult román—magyar kultúrkapcsolatokról, kettő pedig a román és a magyar szimbolizmusról, főleg Ion Minulescu és Ady költészetéről szőtt volna. E két utóbbi előadás témája nem tetszett Iorga professzornak, de kíváncsi volt, hogy Szász Árpád mit tud majd nyújtani a hallgatóságoknak, és az előadásokba beleegyezett. Ezekre azonban nem kerülhetett sor, mert Szász Árpád 1938 tavaszán súlyosan megbetegedett. A megbeszélés mégsem volt teljesen eredménytelen, egyfelől Iorga professzor, másfelől a magyar olvasóközönség tájékoztatása szempontjából. Iorga ugyanis tapasztalhatta, hogy a kolozsvári egyetemen végzett fiatal magyar tanárok soraiban szaporodnak azok, akik alaposan ismerik a román nyelvet és irodalmat, s a kölcsönhatásokkal foglalkozó kutatásaikra a jövőben is számítani lehet. A magyar olvasó viszont 1938-ban a Vălenii de Munte-i szabadegyetemről több népszerűsítő cikket olvashatott (*Keleti Újság, Brassói Lapok* stb.).

Bizonyára nem véletlen, hogy a *Brassói Lapok*ban 1938-ban először Kakassy Endre népszerűsítette egyik cikkében a Vălenii de Munte-i szabadegyetem előadásait, hiszen ő is, akárcsak Szász Árpád, enyedi diák volt, és a román irodalmat szintén kitűnően ismerte. (*Magyar vonatkozású előadás Vălenii de Muntében. Brassói Lapok, 1938. augusztus 3.*) Cikkében így méltatta a szabadegyetem munkásságát és Iorga törekvéseit: „Iorga professzor érdeme, hogy felkeltette bennünk az érdeklődést a Vălenii de Munte-i kultúrunka iránt, az ő hívására jelent meg először a havasalji városkában lelki és szellemi követként a magyar tudományos élet nagynevű képviselője, a múlt évben elhunyt Bitay Árpád, s ő szervezte meg a szabadegyetem keretében a kisebbségi hallgatók ismereteinek bővítésére szolgáló tanfolyamokat is. Ezenkívül a valóságok bölcs felismerésével gondoskodott arról is, hogy a munkatervben kimondottan kisebbségi tárgyú előadások is szerepeljenek. Értékes és hasznos gondolatok kohójának látták s látjuk ma is Vălenii de Muntét.“ Kakassy személyesen győződött meg a szabadegyetem szelleméről és arról, hogy a Vălenii de Munte-i szabadegyetem a kultúra tisztá szigete maradt a fasizmus idején is.

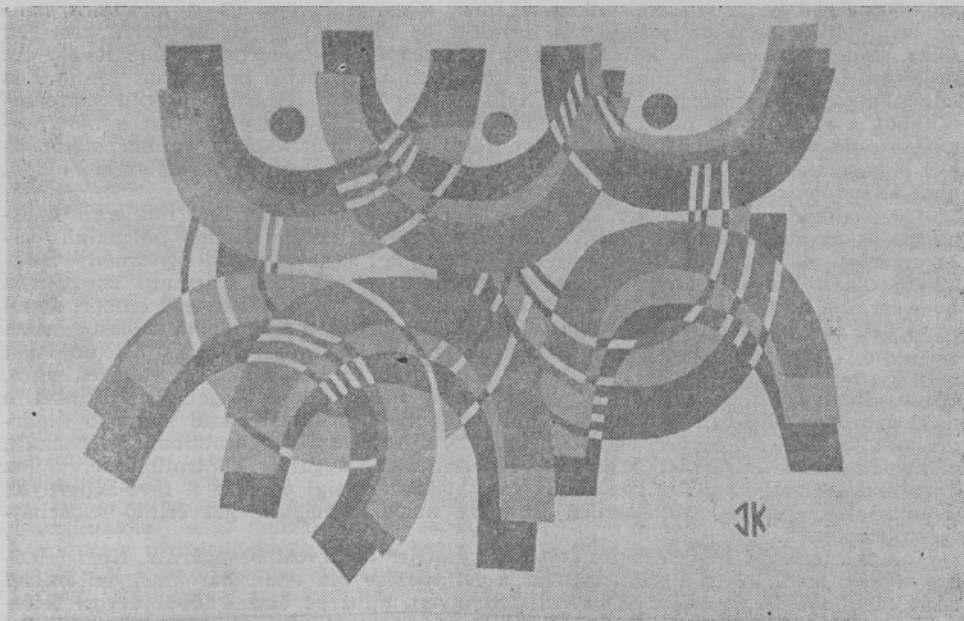
Pár nappal később (*Párhuzamok, Brassói Lapok, 1938. augusztus 15.*) Szentimrei Jenő (-rei) fűzi tovább az itt felvetett gondolatokat. Cikke így kezdődik: „Iorga professzor nagy múltú és nagy hivatást betöltő Vălenii de Munte-i szabadegye-

temén előadást tartott a napokban egy fiatal nagyenyedi tanár, Pálffy Endre. [...] Eminescu és Madách lelkivilágának mélységei tárultak fel az előadás rendjén. [...] A széptani párhuzamok rendkívüli szemléltető ereje nagyban hozzájárulhat a két nép közötti mesterkélt ellentétek feltisztításához. [...] A napokban Todor Avram tudós fővárosi tanár ismertette ugyancsak Vălenii de Munteban Ady Endre életét és költészetét, annak a románság, a román nép és a román bánat megértéséről tanúskodó vonásait, aminek szintén nem maradhat el a maga jótékony hatása.“ Szentimrei végső gondolatképpen ezt szögezte le: „Milyen hasznos, milyen okos és alapjában milyen egyszerű volna hasonló módszerrel megközelíteni a két nép határkérdéseinek egész sorát.“

Íme tehát Bitay Árpád halálával nem szakadtak meg a román—magyar összehasonlító irodalmi előadások, sőt Todor P. Avram személyében a magyar irodalom még egy jeles népszerűsítőt kapott, aki Ady költészetét vitte közelebb a román hallgatókhoz. Ezt kiegészítette Pálffy Endre egyik későbbi előadása, amely Eminescu és Ady hírlapírói munkásságáról szólt. Ady politikai harcát, a román—magyar testvériséget hirdető forradalmi meggyőződését a hallgatóság már ekkor megismerte.

Pálffy Endre a következő években folytatta a magyar—román irodalmi párhuzamokat fejtegető előadásait, de a fasizmus megerősödése, majd a bécsi döntés ezt a szépen folyó munkát itt megtörte, szellemét azonban tovább vitték magukkal azok, akik Iorga professzor törekvéseinek, a kölcsönös megértés gondolatának hívei lettek. (Pálffy Endre Vălenii de Munte-i előadásairól lásd még: Vita Zsigmond: *Madáchról szóló előadás a Vălenii de Munte-i szabadegyetemen*. Láthatár, 1938. november. 440—441. és Vita Zsigmond: *Magyar vonatkozású előadások a Vălenii de Munte-i szabadegyetemen 1937—1940-ben*. Utunk, 1971. 35.)

Vita Zsigmond

Jecza B. Klára: Tánc